

Landbruk

Landbruk er et gammelt sosiologisk forskningsfelt. Blant de sosiologiske pionérene som studerte sider ved landbruk finner vi Tocqueville, Martineau, Weber, Sundt, Thomas og Znaniecki. De tidlige bidragene tok blant annet for seg bønders levkår, eiendomsforhold, lovgivning og migrasjon. Disse temaene er også aktuelle i dag, når landbruk i tillegg settes i sammenheng med globale utfordringer, som helse, fattigdom, energi, matforsyning, miljø og klima. I dette nummeret har vi vært spesielt interessert i å synliggjøre hvordan dagens sosiologer studerer landbruket. Artiklene er eksempler på hvordan sosiologiske perspektiver bidrar til å forstå sider ved landbruk, både empirisk, metodisk og teoretisk. Dessuten knyttes de sammen ved at de tematisk omhandler det norske landbruket.

Det norske landbruket er preget av tilpasning mellom tradisjon og innovasjon, og mellom det globale og det lokale. Et tilbakevendende spørsmål er hvordan landet brukes i disse spenningene. Norsk sosiologi har bidratt til å belyse mange sider ved dette overordnede spørsmålet. I Ottar Brox' artikkel *«Avvisning av storsamfunnet» som økonomisk tilpasningsform* tar han utgangspunkt i Hamarnes, en isolert boplass i Troms fylke, når han utarbeider en modell «som kan anvendes til analyse av data fra isolerte småsamfunn, med særlig henblikk på forståelse av slike fenomener som akseptering eller ikke-akseptering av enkeltinnovasjoner eller storsamfunnet som helhet» (Brox 1964: 167). Det er en oljeøkonomi siden Brox' artikkel sto på trykk, men den viser likevel til et generelt og viktig poeng, nemlig at innovasjon, endring og skift handler om mennesker.

Grønt skifte og bioøkonomi er sentrale begrep på henholdsvis målet og middelet i diskusjonen og arbeidet for å skape et fremtidig samfunn som kombinerer bærekraft med vekst, innenfor rammene av de globale utfordringene. Det nye grønne hamskiftet og overgangen til bærekraftig bioøkonomi og landbruk, vil kreve nye bærekraftige tilpasningsformer. I tillegg til de åpenbart nødvendige naturvitenskapelige innsiktene, vil forståelse av samfunnet og sosiale forhold være avgjørende i en slik omstillingsfase. Kunnskap om biomasse, enzymer og bioraffinering må suppleres med innsikter om hva som

skal til for å skape et skifte, menneskelig sett. For teknologiske nyvinninger skal legitimeres, organiseres, reguleres og konsumeres. Hva er de sosiale betingelsene for og de sosiale konsekvenser av bioøkonomien? Hvilken kultur, kunnskap og motivasjon er nødvendig for å skape et skift? Hvordan vil den økonomiske fordelingen i landbrukssektoren og andre næringer bli? Hvordan skal bruken av landet organiseres? Hvilke maktrelasjoner bringer skiftet med seg? Hvordan etableres en grønn forbruks- (og kast-) kultur? Hva blir de etablerte institusjonens rolle, og hvilke nye institusjoner er det behov for? Hva vil prege den norske landbrukspolitiske tilpasningsformen i et globalisert marked? Alle disse spørsmålene om samfunnsmessige og sosiale forhold blir viktige å belyse i tiden fremover, og aktualiserer betydningen av samfunnsfagene og sosiologi. Regjeringens kommende bioøkonomistrategi vil beskrive noen av de politiske tilpasningene. I hvilken grad den vil inkludere de samfunnsmessige og sosiale betingelsene og konsekvensene, gjenstår å se.

Artiklene i dette nummeret spenner tematisk mellom tradisjon og innovasjon. De to første bidragene tar for seg tradisjonelle sider ved norsk landbruk; familielandbruk og sauehold, mens de to siste gir ny kunnskap om det relativt nye fenomenet andelslandbruk.

I den første artikkelen stiller Hilde Bjørkhaug spørsmålet om hva landbruks- og matsosiologi er, og om "klassikerne" kan brukes til å forklare familiejordbrukets utvikling og overlevelse i Norge. Hun går tilbake til røttene til den vestlige agrarsosiologien og diskuterer hvilken betydning denne har hatt for landbruks- og matsosiologien, og spesielt om utvikling av teori om, og forskning på, familiejordbruket. Artikkelen analytiske fokus er rettet mot utviklingen av og overlevelsesevnen til det norske familiejordbruket. Med dagens sterke påvirkning fra globale markeder for landbruksvarer på verdikjedene for mat, er en av Bjørkhaugs konklusjoner at en videreutvikling av norsk landbruks- og matsosiologi bør søke inspirasjon og kunnskap også utenfor det angloamerikanske feltet.

I den andre artikkelen gjør Unni Kjærnes og Virginie Amilien en analyse av ulike forståelser av dyrevelferd for norsk sau. De benytter et konvensjonsteoretisk perspektiv for å forstå hvordan forestillinger om sauens velferd blir utviklet og omsatt i praktiske handlinger. Analysen viser at norsk sauehold framstår som naturlig og nesten økologisk i offentligheten, mens det internt i bransjen legges mest vekt på teknisk-økonomiske uttrykk for velferd, ofte knyttet til produktkvaliteter. Forfatterne viser hvordan ulike verdiverdener setter rammer for forståelsen av dyrevelferd for sau, og begrenser betingelsene for diskusjon, noe som fører til lite samarbeid om utvikling av felles konven-

sjoner. Konklusjonen er at ulike forventninger og begrunnelser for dyrevelferd får leve side om side og kanskje også utvikle seg i forskjellige retninger.

De to neste artiklene er skrevet av henholdsvis Oddveig Storstad og Christine Hvitsand, og dreier seg om andelslandbruk, et relativt nytt fenomen i Norge. Andelslandbruk er en modell for direkte kommunikasjon og omsetning av landbruksprodukter mellom produsenter og forbrukere. Som andelseier har man betalt for en andel av gårdens produksjon og man deltar gjerne også i driften, som ofte er basert på økologiske prinsipper. Andelslandbruk kan forstås som en form for alternative matnettverk, som har vokst fram som en reaksjon mot det produktivistiske matparadigmets komplekse og globale verdikjeder. Hvitsand og Storstad har to ulike hovedvinklinger på fenomenet og utfyller hverandre. Mens Storstad har et generelt ideologisk hovedfokus, har Hvitsand et spesielt økologisk. I tillegg benytter de ulike metodiske tilnæringer til fenomenet.

Storstads analyse er basert på feltarbeid og intervju med 18 andelseiere i ett andelslandbruk utenfor Trondheim. Hun understreker at andelslandbruk er et interessant kasus for å utforske sammenhengen mellom politisk forbruk, identitet og livsstil og endringer i forbrukeres nærmest tatt-for-gitte tillit til måten mat produseres på i Norge. Hun peker på at opprinnelsen til andelslandbruk internasjonalt var sterkt ideologisk, men at studier har vist at det politisk-ideologiske grunnlaget er blitt svekket. Hennes egen studie understøtter og nyanserer denne forståelsen.

Hvitsand peker på en del av det samme som Storstad, men vektlegger i større grad andelslandbrukets økologiske dimensjon. Analysen er basert på både kvalitative og kvantitative data fra noen av de første andelsgårdene i Norge. Den viser at produsenter og forbrukere som er involvert i andelslandbruk er opptatt av miljø, helse og etikk. Som Storstad, peker Hvitsand også på at forbrukerne synes det er meningsfylt å være med å dyrke egen mat, og å lære om økologisk dyrking. Andelsgården fremstår slik sett som en arena for å omsette egne verdier til praktisk handling. Hvitsand forstår dette blant annet ut fra begreper om etisk forbruk, eco-habitus og makt.

I tillegg til de fire artiklene inneholder nummeret også anmeldelser av to antologier fra 2015 med mat som tema. Den danske boken *Madsociologi* anmeldes av Lotte Holm og boken *Norsk matmakt i endring* er anmeldt av Henning Otte Hansen.

Atle Wehm Hegnes

Referanse

Brox, O. (1964). «Avvisning av storsamfunnet» som økonomisk tilpasningsform. *Tidsskrift for samfunnsforskning* 5(1), 167–178.